

บทบรรณาธิการ “ป๊อป หวีด สยอง”

ความสนใจศึกษา “ป๊อปคัลเจอร์” หรือ “วัฒนธรรมประชานิยม” (popular culture) ที่ผุดขึ้นแบ่งบานประหนึ่งดอกเห็ด นับแต่ปลายศตวรรษที่ 20 จวบแม้กระทั่งปัจจุบัน ส่วนหนึ่งน่าจะเป็นอิทธิพลมาจากทัศนะของนักวิชาการแห่งทฤษฎีสำนักวัฒนธรรมศึกษาเชิงวิพากษ์ (critical cultural studies) หรือมีชื่ออีกในแวดวงสื่อศึกษาว่า “สำนักเบอร์มิงแฮม” (the Birmingham School) ที่ก่อตั้งขึ้นมาตั้งแต่ทศวรรษ 1960 ในสหราชอาณาจักร

ในอดีต ป๊อปคัลเจอร์เคยถูกนักคิดในสาย “วัฒนธรรมและอารยธรรม” (culture and civilisation) ตีความว่า เป็นวัฒนธรรมของคนหมู่มาก แต่กระนั้นก็ดูต่ำต้อยด้อยค่า ไร้รสนิยม หรือแม้แต่นำไปสู่การมอมเมามวลชนโดยรวม หรือกล่าวง่าย ๆ อีกนัยหนึ่ง เฉพาะผลผลิตของคนชั้นสูงผู้มีอารยะหรือโดดเด่นสูงส่งเท่านั้นที่จักมีสถานะเป็นวัฒนธรรมแห่งมวลมนุษยชาติ แต่สำหรับบรรดาป๊อปคัลเจอร์ที่สรรค์สร้างและเสพโดยผู้คนในวงกว้าง ก็จะถูกนิยามว่า ช่างดูอนารยะและไม่มีคุณค่าแต่อย่างใด

ครั้นมาถึงยุคแห่งสำนักเบอร์มิงแฮม นักวิชาการกลุ่มนี้ได้ปรับโฟกัสมุมมองเสียใหม่ว่า ขณะที่วัฒนธรรมชั้นสูงมีบทบาทสำคัญในการรักษาอำนาจและเสถียรภาพแห่งระบอบสังคม จะมีก็แต่วัฒนธรรมป๊อปปูลาร์เท่านั้น ที่มีพลังแห่งอำนาจท้าทายต่อกรกับโครงสร้างระบบความคิดหลักๆ ในสังคม ด้วยเหตุฉะนี้ มูลเหตุที่หลายคนรู้สึกกระอักกระอ่วนตึงเครียดหรือหมั่นไส้ป๊อปคัลเจอร์นั้น หาใช่เป็นเพราะวัฒนธรรมป๊อปเป็นคุณค่าที่ไร้สุนทรีย์หรืออ่อนยวบยอนต่ำต้อยแต่อย่างใดไม่ หากแต่ป๊อปคัลเจอร์กลับดำรงอยู่ในฐานะพื้นที่สื่อสารที่ “สร้างสรรค์ได้อย่างน่าติดตรึงใจ” (productive pleasures) เป็น “วัฒนธรรมแห่งกาลสมัย” (culture of the day) และเป็นแหล่งบ่มเพาะ “เมล็ดพันธุ์แห่งความเปลี่ยนแปลง” (seeds of change) ที่ตอบโต้ต่อต้านและวิพากษ์วิจารณ์สังคมกันอย่างเข้มข้น

เพื่อถวิลถวิลคุณค่าแห่งความคิด จิตสำนึก และอุดมการณ์ ที่คุกรุ่นอยู่ในเวทีแห่งวัฒนธรรมประชานิยมเฉกเช่นนี้ วารสารวิชาการ *วารสารศาสตร์* ฉบับ “ป๊อป หวีด สยอง” จึงประมวลหลากหลายบทความวิชาการที่สะท้อนทั้งแนวคิดและภาคปฏิบัติของป๊อปคัลเจอร์ในบริบทแห่งสื่อศึกษาร่วมสมัย

เริ่มต้นกับบทความพิเศษเรื่องแรกของกูรูบ็อบปูลาร์ผู้เป็นเจ้าของสัญญา “เจ้าพ่อแห่งโพสต์โมเดิร์น” อย่าง ธเนศ วงศ์ยานนาวา บทความเรื่องนี้ได้ปรับปรุงจาก ปาฐกถาเปิดงานเสวนาวิชาการ “บ็อบคัลเจอร์...ไม่แคร์เวิลด์” ซึ่งจัดโดยหลักสูตรปริญญาโทวารสารศาสตรมหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อต้นปี 2563 ที่ผ่านมา ผู้เขียนได้กถาบายว่า บรรดาวัฒนธรรมบ็อบที่ได้รับความนิยมจากมวลชนมากขึ้นนับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองนั้น ได้กลายมาเป็นขุมพลังสำคัญที่มีอิทธิพลต่อทั้งเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม พร้อมกับความเปลี่ยนแปลงแห่งเทคโนโลยีและอัตราเร่งของเวลา จนกล่าวได้ว่า แม้บ็อบจะเป็นประหนึ่งเสียงที่ดังสั้นๆ แต่ทุกวันนี้เสียงนั้นกลับทรงพลังและก้องดังถ้วนทั่วทุกหนทุกแห่ง

หากบ็อบคัลเจอร์สื่อสารผ่านได้ทั้งพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะส่วนรวม ปิยะพงษ์ อิงโธสง ก็ได้เลือกวิเคราะห์ห้วงแห่งวัฒนธรรมบ็อบที่ดำรงอยู่ในพื้นที่อัน “ส่วนตัวส่วนตัวที่สุด” อย่างการเสพหนังเป้ มาเป็นวัตถุดิบที่ชี้ชวนให้เราคิดขบตั้งคำถามกัน ทั้งนี้ วิชาแห่งการศึกษาสื่อโป๊ๆ เปลือยๆ (porn studies) ที่ผ่านมามักถูกครอบงำด้วยเจตคติแบบทฤษฎีบรรทัดฐานนิยม (normative theory) และทฤษฎีผลกระทบของสื่อ (media impact theory) ที่มีต่อทัศนคติและพฤติกรรมอันหมกมุ่นทางเพศของผู้รับสาร แต่ผู้เขียนได้ขยายเจตคติไปใช้ทฤษฎีสำนึกวิพากษ์ (critical theory) ซึ่งเผยให้เห็นมุมมองแปลกใหม่ในการพิจารณาหนังเป้ให้เป็น “มากกว่าพื้นที่แห่งความรื่นรมย์และการปลดปล่อยแรงขับทางเพศ” เท่านั้น

ส่วนในระดับการสื่อสารสาธารณะนั้น สื่อมวลชนอย่างหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ดูจะเป็นสื่อบ็อบปูลาร์ที่เล่นบทบาทหลากหลายได้อย่างน่าสนใจ ทั้งนี้ ในกรณีของสื่อหนังสือพิมพ์นั้น ณัชชา อาจารย์ยุคต์ ได้ตรวจสอบบทบาทของหนังสือพิมพ์ออนไลน์กับการผลิตซ้ำโลกทัศน์ความเชื่อเรื่องโซเชียลและการพนัน อันทำให้เห็นว่า แม้โลกจริงรอบตัวเราจะก้าวสู่วิถีความเป็นวิทยาศาสตร์กันแล้วก็ตาม แต่ตราบดีที่วิทยาศาสตร์ยังตอบคำถามบางอย่างให้กับมนุษย์เราไม่ได้ หนังสือพิมพ์ก็จักกลายเป็นเวทีที่ปาฏิหาริย์ ความเชื่อ และความศักดิ์สิทธิ์ ได้รับการผลิตซ้ำเพื่อธำรงรักษาอุดมการณ์ดังกล่าวเอาไว้

สำหรับในกรณีของโทรทัศน์นั้น พิมพ์ชญา พักเปี่ยม และอศวิเนตรโพธิ์แก้ว ได้เลือกศึกษากรณีรายการโทรทัศน์ *กิ๊กคู่สงคราม* เพลงเงินล้าน และ

แจกเช่นรายการบันเทิงปีอปปูลาร์ทั่วไปที่หลายคนมองว่า ไร้สาระ และตอบโจทย์เพียงแค่นี้เป็นช่องทางแห่ง “ราษฎรบันเทิง” ธรรมดาๆ แต่ลึกลงไปในเกมโชว์แข่งขันร้องเพลงนั้น กลับเป็นเวทีแห่งการสื่อสารพลังและสำนึกร่วมแบบท้องถิ่นนิยม ที่ปะทะต่อสู้อัปเดตกระแสชาตินิยมและโลกาภิวัตน์ซึ่งถาโถมเข้ามาในสังคมไทย ในขณะเดียวกัน พรชัยฉันทิวัดพิเศษลักษณะ และอัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว ได้สำรวจความเปลี่ยนแปลงของนิเวศสื่อร่วมสมัย ที่แพลตฟอร์มของโทรทัศน์เริ่มปรับโฉมหน้าแตกต่างไปจากเดิม สถานีโทรทัศน์ทุกวันนี้ไม่เพียงผลิตและนำเสนอเนื้อหาออกอากาศผ่านระบบคลื่นแบบที่คุ้นเคยกันมาเท่านั้น หากแต่ภายใต้วิถีแห่งความเป็นปีอปปูลาร์มีเดีย เนื้อหาของโทรทัศน์มีทั้งถูกคัดเลือกและเผยแพร่ผ่านแพลตฟอร์มใหม่อย่างเฟซบุ๊ก เพื่อระดมผลการตอบรับจากผู้ชมที่ก่อรูปรสนิยมและไลฟ์สไตล์ใหม่ๆ

ในส่วนของบริษัทความส่องเรื่องสุดท้าย แม้จะไม่ได้มีโจทย์ที่เน้นไปยังวัฒนธรรมปีอปโดยตรง แต่ท่ามกลางกระแสการสื่อสารสุขภาพและการสื่อสารเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ที่เป็นความสนใจของยุคสมัยนั้น บทความที่ดัดแปลงจากงานวิจัยประเมินผลสองชิ้นก็มีข้อสรุปซึ่งชวนขบคิดและน่าสนใจยิ่ง บทความแรกของ กัลยกร วรกุลลัญญาณี นิธิดา แสงสิงแก้ว และรุจน์ โกมลบุตร ได้ประเมินผลกระทบการสื่อสารทางสังคมของสำนักงานสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2562 และมีข้อเสนอในการพัฒนาการทำงานขององค์กรสุขภาพในหลายด้าน ตั้งแต่การทำงานผลิตภัณฑ์และเนื้อหาสื่อสุขภาพ การจัดการกับกลุ่มเป้าหมาย ไปจนถึงการบูรณาการงานกับเครือข่ายพันธมิตรสื่อสารสุขภาพอื่นๆ ในขณะที่บทความอีกเรื่องหนึ่งของ บุษยากร ตีระพุดติกุลชัย รักชนก สมศักดิ์ และอัจฉราภรณ์ วรณมะกอก ได้สังเคราะห์ถอดบทเรียนการดำเนินโครงการเพื่อสร้างความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) ของบริษัทปูนซิเมนต์ไทย (ลำปาง) จำกัด และชี้ให้เห็นว่า การขับเคลื่อนโครงการ CSR จะยั่งยืนได้ก็ต้องอาศัยการบูรณาการทุนหลากหลายชนิดให้เป็นศักยภาพในการจัดการและแก้ไขปัญหาของชุมชนอย่างแท้จริง

เพราะปีอปคัลเจอร์มิใช่บางสิ่งบางอย่างที่ดูไร้รสนิยมหรือต่ำต้อยด้อยค่า แต่พลาณาภาพการสื่อสารของวัฒนธรรมปีอปได้แผ่ซ่านอย่างถ้วนทั่ว จากบริมณฑลส่วนตัวไปจนถึงพื้นที่สาธารณะแบบส่วนรวม และจากบทบาทเล็กๆ ที่รื่นรมย์ประโลมความสุขของมวลชนไปจนถึงพื้นที่สื่อสารเพื่อผลิตซ้ำและต่อสู้อันนาจอในสังคม วารสารวิชาการ *วารสารศาสตร์ ฉบับ “ปีอป หวิด สยอง”* จึงอยากชวนชี้ให้เราลองตั้งคำถาม

ต่อป๊อปมีเดียและป๊อปคัลเจอร์ที่ว่ายเวียนวนอยู่รอบๆ ตัวเราว่า วัตถุประสงค์ทางวัฒนธรรมแบบป๊อปๆ เช่นนี้ คงเกินไปกว่าจะเป็นเรื่อง “เล่นๆ ไร้สาระ” หากแต่ดำรงอยู่แบบ “ต่ำต้อยแต่ตั้งใจ” อย่างขบถยิ่งนั่นเอง

สมสุข หินวิมาน

บรรณาธิการ